

AZ EGYENLŐTLENSÉGEK ALAKULÁSA A KORONAJÁRVÁNY IDEJÉN MAGYARORSZÁGON

Fodor Éva, Gregor Anikó, Koltai Júlia, Kováts Eszter
2020. június

A kutatás egy országosan és Magyarország hét statisztikai régiója szempontjából is reprezentatív telefonos közvélemény-kutatáson alapszik, mely 2020. május 26–29. között zajlott. A megkérdezettek 18 és 65 év közöttiek.

A kutatás három témát jár körül a magyarországi egyenlőtlenségek alakulását vizsgálva: a munka világát, a gondoskodást és a digitális hozzáférést.

ÖSSZEFOGLALÓ TANULSÁGOK

- A járvány miatt bekövetkező munkaerőpiaci nehézségek és kockázatok jelentős részét az alacsonyabb iskolai végzettségű nők viselik: körükben nagyobb a kényszerszabadságoltak aránya és azoké is, akik valószínűnek tartják, hogy a járvány következtében elvesztik a munkájukat. A járvány miatt az állásukat már elvesztők körében a nők nagyobb arányban számoltak be anyagi helyzetük erőteljes romlásáról, mint a férfiak.
- 5 százalékot tesz ki azok aránya, akiknek a korona következtében lettek anyagi nehézségei. Nem meglepő módon ez az arány azok körében magasabb, akik elvesztették az állásukat: 27 százalékuk került anyagilag súlyosabb helyzetbe, vagyis ötször nagyobb arányban, mint a lakosság átlaga.
- A home office elterjedtségéről a nyilvánosságban alkotott képet jelentősen árnyalja a kutatás: még a diplomások körében is alig haladja meg az 50 százalékot azok aránya, akik a járvány alatt otthonról dolgoztak. Az otthoni munkavégzés árnyoldalait a kisgyerekes nők jobban érzékelték a kisgyerekes férfiakhoz képest.
- A járvány nyomán kiélesedő élethelyzetben, amelyben a fizetett és az otthoni fizetetlen munka közti feszültségek láthatóak, a kisgyerekes dolgozó válaszadók az állami intézményes és a munkáltatói oldalról érkező, a munkaidő rugalmas kezelésére vonatkozó megoldásokat szorgalmazzák.
- A koronavírus miatt bevezetett intézkedések következtében jelentősen megnőtt mind a nők, mind a férfiak háztartási és gondoskodó munka ráfordítása. Bár mindkét nem a korábbiakhoz képest hasonló százalékban növelte az ezekre a tevékenységekre szánt időt, a nők ezen időszakban lényegesen több órát töltöttek gondoskodó munkával, mint a férfiak. Különösen igaz volt ez a magasan iskolázott, városi és kisgyerekes nőkre.
- Más a helyzet az idősgondozás terén, ahol zárult az időöllő: a férfiak valamelyest kevésbé csökkentették az idősgondozással töltött idejüket, mint a nők.
- A férfiak és nők között nincs különbség abból a szempontból, hogy mennyire tartották igazságosnak a munkamegosztást a járvány alatt. Mind a férfiak, mind a nők igen elégedettek a munkamegosztással, igazságosnak tartják azt. Ennek ellenére a nők 38 százaléka, míg a férfiak 15 százaléka válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy segítené-e neki az, ha a partnere többet segítené a gyerekekkel kapcsolatos teendőik ellátásában.
- A digitális eszközökkel való ellátottság és írástudás alacsonyabb a rosszabb anyagi helyzetűek között, ám még a nehéz helyzetben lévők között is minden tizedik válaszadó vásárolt valamilyen digitális eszközt a koronavírusos összefüggésben, például otthoni munkavégzés vagy tanulás miatt.
- Az otthoni oktatás leginkább azok számára jelentett nagymértékű terhelést, akiknek van 14 éves vagy fiatalabb iskolás gyereke. Legnagyobb arányban a feladatok és határidők számontartásában, a tanárral való kapcsolattartásban és a házi feladat elvégzésében segítették a szülők a gyerekeiket. A digitális ellátottságnál tapasztalt anyagi helyzetbeli különbségek ebben a tekintetben nem jelentek meg. A nők sokkal több időt töltöttek iskolás gyerekeik segítségével, mint a férfiak.

Tartalom

	Bevezető	5
1.	A munka világával és az anyagi helyzettel kapcsolatos egyenlőtlenségek alakulása	6
2.	A gondoskodási egyenlőtlenségek alakulása	12
2.1	Gyerekgondozás	12
2.2	Idősgondozás	15
3.	A digitális egyenlőtlenségek alakulása	17
3.1	Internethozzáférés és digitális eszközök	17
3.2	Otthoni oktatás	18
4.	Következtetések	21
	A szerzők	22

BEVEZETŐ

Magyarországon a kormányzat 2020. március 11-én hirdette ki a veszélyhelyzetet, ezt sorra követték a járvánnyal kapcsolatos intézkedések és kijárási szigorítások. Ezek miatt itthon is emberek millióinak kellett egyik napról a másikra újraszerveznie és újraterveznie az életét, és ezek felszínre hoztak számos, már a korlátozások előtt is jellemző nemi- és osztályalapú társadalmi igazságtalanságot is. A munkahely elvesztése vagy ennek kockázata, illetve a munkavégzés új, otthoni módjainak megszervezése már önmagában az egyenlőtlenségek növekedését ígérte. Újabb teher hárult a családokra is: az idősekre fokozottabban érvényes kijárási tilalom miatt a nagyszülők kiestek a gyerekgondozásból; a bölcsődék, óvodák, iskolák bezárásával pedig a fizetett munkájuk mellett az iskolai oktatás, illetve a megnövekedett gyerekgondozás is a feladatuk lett, a gondoskodásra szoruló idősek ellátása mellett. A digitális oktatás azonnali bevezetése pedig felszínre hozta a már eddig is fennálló egyenlőtlenségeket digitális eszközökkel való ellátottság, illetve azok alkalmazása terén.

A kutatásunk célja az volt, hogy megvizsgáljuk, a koronajárvány alatti korlátozó intézkedések hogyan érintették a magyar társadalom különböző csoportjait, és hogyan befolyásolták a már eddig is meglévő egyenlőtlenségeket.

A kutatás módszertana: A kutatás 2020. május 26-29. között zajlott telefonos megkérdezéssel a 18 és 65 év közöttiek körében. Az 1900 fős minta nem, iskolai végzettség, lakóhely településtípusa és a hét régió mentén jól reprezentálja az ebbe a korcsoportba eső magyar lakosságot. A mintavételi hiba becslése a teljes mintára 95 százalékos konfidencia-intervallum mellett legfeljebb ± 2 százalékpont, azaz 95 százalékos valószínűséggel várhatóan ezen az értéktartományon belülre esne a vizsgált arány, ha a populáció összes tagjától be tudtuk volna gyűjteni a szóban forgó információt. Az adatfelvételt a Szinapszis Piac-kutató és Tanácsadó Kft. végezte.

1

A MUNKA VILÁGÁVAL ÉS AZ ANYAGI HELYZETTEL KAPCSOLATOS EGYENLŐTLENSÉGEK ALAKULÁSA

A gazdasági recesszió még csak most kezdődik igazán, így a munkaerőpiaci helyzetkép is folyamatosan változik, azonban még a magyar kormány is egy közelgő többszázezer fős munkanélküliséggel számol. A mi kutatásunk egy adott pontban, május végén kimerevített helyzetképről tud csak beszélni. Mivel mozgó célpontra lövünk, így ennek a következtetései nem általánosíthatóak, azonban kirajzolnak néhány aggasztó tendenciát, amelyekkel mindenképp foglalkozni kell.

A kutatásunkban rákérdeztünk a koronajárvány előtti foglalkoztatási helyzetre (aktív és foglalkoztatott; aktív, de már korona előtt is munkanélküli; inaktív, például mert tanuló vagy GYES-en van). Majd pedig a korona előtt is foglalkoztatottak esetében arra, hogy a járványhelyzet hozott-e ebben változást: kényszerszabadságra küldték-e őket vagy elveszítették-e az állásukat. Azután megvizsgáltuk, hogy ez a tényező, a munka világához való hozzáférés hogyan befolyásolta az anyagi helyzetüket, illetve az azzal kapcsolatos elvárásaikat, hogy vajon elveszítik-e a munkájukat, és ha igen, milyen gyorsan találnak újat.

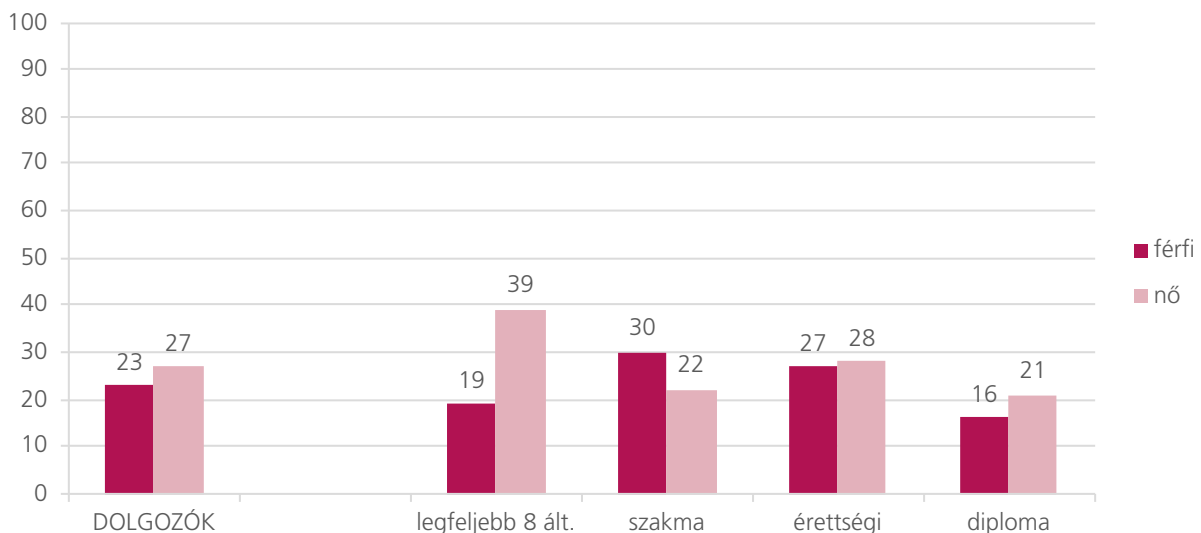
Állásvesztés és kényszerszünet

A koronajárvány következtében alapvetően háromféle módon alakulhatott a járvány előtt dolgozók munkaerőpiaci helyzete: 1. vannak, akik továbbra is dolgoznak, 2. vannak, akik elvesztették a munkájukat vagy a munkáltató beláthatatlan időre kényszerszünetet iktatott be, és addig nem alkalmazza a dolgozóit, 3. kényszerszabadságot tartanak ugyan, de a dolgozók munkaviszonya nem szűnik meg. Elsőként ezek közül a második csoportot tekintjük át, akik tehát valamilyen módon, de elvesztették a munkájukat.

A járvány miatti állásvesztés vagy a munkaviszony időleges vagy tartós megszűnésével járó kényszerszünet a teljes minta 5 százalékát tette ki, és általánosságban az mondható el, hogy a nőket és a férfiakat ugyanolyan arányban érintette. Azonban vannak olyan alcsoportok, ahol valamilyen nemi különbség igenis kirajzolódik, bár nem következetesen egyik vagy másik nem kárára: az érettségizett férfiak kétszer akkora arányban veszítették el az állásukat, vagy kényszerültek szünetre, mint az érettségizett nők; a

1. ábra

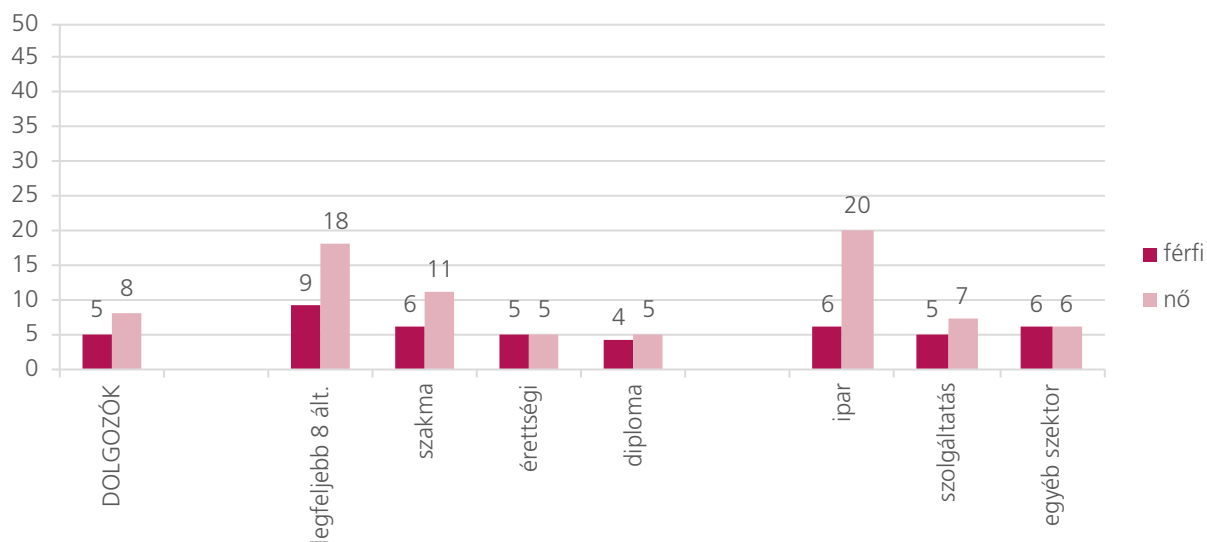
Fizetett vagy fizetetlen kényszerszabadságon lévők aránya (a dolgozók körében, %)

N=1238

2. ábra

A COVID következtében az állásuk megszűnését inkább vagy nagyon valószínűnek tartók aránya (dolgozók, %)

N=1239

12 éven aluli kisgyerekes nők kétszer akkora mértékben, mint a kisgyerekes férfiak. Az állásukat veszítették vagy kényszerszünetre küldötték között a kutatásunk alapján többek között gépkezelők, ipari munkások, konyhai kisegítők, operátorok, összeszerelők, szakácsok, logisztikai-szállítmányozási munkatársak, takarítónők találhatók.

A kényszerszabadság alapvetően a munkavégzés befagyását, felfüggesztését jelentette: a mintánkban a dolgozók negyede (!), az összes megkérdezettnek pedig a 16 százaléka jelezte, hogy fizetett vagy fizetetlen formában, de kényszerszabadságon volt a COVID alatt. Ahogy az 1. ábrán is látszik, a kényszerszabadság az ipar területén dolgozókat, azon belül is az alacsonyabb iskolai végzettségű, a betanított vagy segédmunkási réteget érintette leginkább, illetve a férfiaknál a szakmunkásokat, a nőknél a legfeljebb 8 osztállyal rendelkezőket.

A kényszerszabadságot a közelgő állásvesztés egyik jeleként értelmezi az érintett munkavállalók egy része: azok, akik kényszerszabadságon voltak a járvány alatt, 10-ből 4-en aggódtak a kérdés időpontjában amiatt, hogy elvesztik a munkájukat, míg azoknak, akik nem voltak kényszerszabadságon, a negyede vélekedett csak így.

Egy jövőbeni állásvesztés és álláskeresés kilátásai

Rákérdeztünk a szubjektív értékelésükre is a jövőbeni helyzetükkel kapcsolatban. A május végi adatfelvételkor a megkérdezettek 70 százaléka érezte biztonságban a munkáját, nem tartotta valószínűnek, hogy elveszíti azt. 7 százalék volt azok aránya, akik inkább vagy nagyon valószínűnek tartják az állásvesztést. A kérdezettek negyede volt bizonytalan a kérdésben. A versenyszférában dolgozók tartottak

attól leginkább, nők és férfiak egyaránt, hogy munkanélkülivé válnak a közeljövőben. A 2. ábra szemlélteti az iskolai végzettség és a szektorok szerinti nemi eloszlásokat. A nők körében elsősorban a legfeljebb nyolc osztállyal rendelkezők és a már korábban is anyagi nehézségekkel küzdők félték ettől leginkább. A férfiak körében iskolai végzettség mentén nem találtunk eltérést. Az iparban dolgozók között volt a legnagyobb a nemek közti különbség: az ott dolgozó férfiak 6, a nők 20 százaléka fél, hogy elveszti a munkáját. Más dimenzió mentén, például régiók vagy lakóhely tekintetében nincs ennyire éles kontraszt.

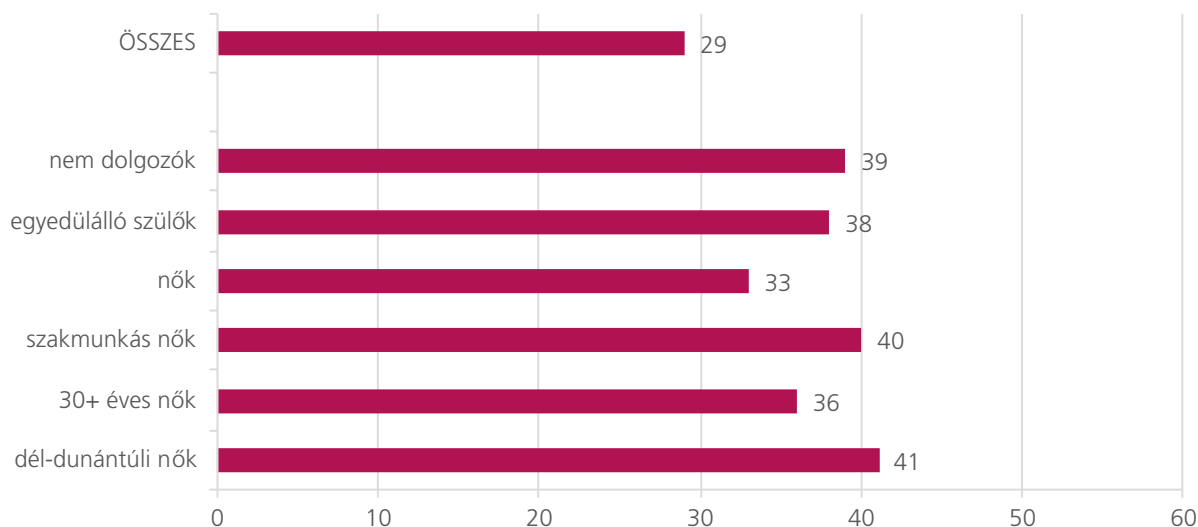
A valamilyen formában fizetett munkát végző dolgozók körében a szubjektív helyzetértékelésükre vonatkozóan rákérdeztünk arra is, hogy ha most elveszítenék a munkájukat, mit gondolnak, milyenek a kilátásaik az újbóli elhelyezkedésre. A dolgozók negyede vélekedett úgy, hogy legalább 3 hónapba telne, míg újra munkába tudna állni, azonban a dolgozó nők közel kétszer akkora arányban (35 százalék) vélték így, mint a dolgozó férfiak (20 százalék). A nők és férfiak különböző csoportjai azonban eltérően nyilatkoztak erről, ezek pedig megerősítik a korábban látott mintázatokat: a kevésbé képzettek körében a nők között a férfiakhoz képest jócskán nagyobb azok aránya, akik egy esetleges állásvesztésnél hosszabb, legalább negyedéves munkakereséssel számolnak; A legfeljebb 8 osztályt végzett nők 45, míg a hasonló iskolai végzettségű férfiak 28 százaléka mondta, hogy legalább 3 hónap alatt találnának újra munkát.

Kiszolgáltatottság, anyagilag nehéz élethelyzet

A válaszadók körülbelül negyedére volt jellemző a vírus kitörése előtt, valamint a vírus alatti időszakban is, hogy konkrét anyagi nehézségei vannak, tehát például a lakbér,

3. ábra

A háztartásuk anyagi helyzetében a COVID miatt romlást érzők aránya néhány érintett csoportban (összes megkérdezett, %)

N=1900

a lakáshitel, a számlák vagy a megfelelő minőségű ételek vásárlásával kapcsolatban. 5 százalékot tesz ki azok aránya, akiknek a koronajárvány következtében lettek anyagi nehézségei. Nem meglepő módon ez az arány azok körében magasabb, akik a járvány következtében elveszítették az állásukat: 27 százalékuk került anyagilag súlyosabb helyzetbe, vagyis ötször nagyobb arányban, mint a lakosság átlaga.

Szubjektív helyzet: javult vagy romlott?

A megkérdezettek csaknem kétharmadának nem változott az anyagi helyzete, csaknem egyharmadnak viszont romlott, 5 százaléknak pedig javult: a magas státuszúak gyakorlatilag spóroltak a korona idején. A 3. ábrán azokat a csoportokat mutatjuk meg, amelyeken belül nagyobb arányban voltak jelen azok, akik azt jelezték, hogy romlott a háztartásuk anyagi helyzete a koronajárvány következtében. A nők körében is kissé magasabb azok aránya, akik szerint romlott a háztartásuk helyzete. Az egyedülálló szülők között, akiknek jókora többsége szintén nő, 10-ből 4-en érezték romlást. A nők körében a 30 év alattiak és a 30 év felettek között van szakadék: az idősebbek körében duplaannyian éreznek romlást, mint a fiatalok között.

Otthoni (home office) munkavégzés

A járványhelyzet kapcsán a sajtóban sok szó esett az ún. home office-ról, ezért kíváncsiak voltunk, ez mennyire lett elterjedt a koronajárvány idején, illetve mennyire érintette a társadalom különböző csoportjait. Az derült ki, hogy a koronavírus alatt a dolgozók negyede végezte otthonról a munkáját, további negyedük kényszerszabadságon volt, a dolgozók közel felének pedig továbbra is be kellett járnia a

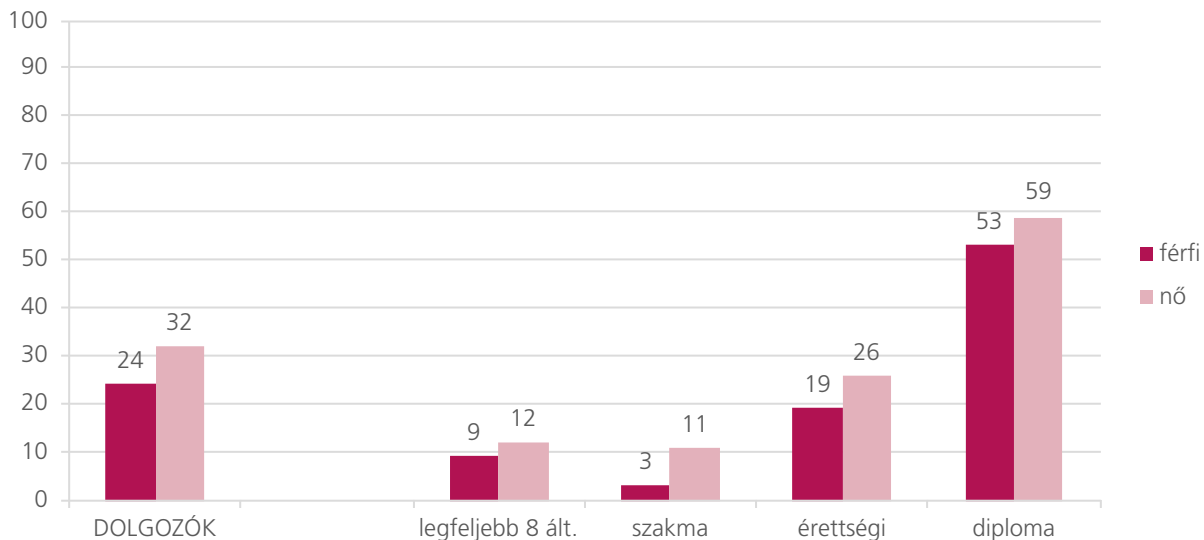
munkahelyére. A nők körében nagyobb volt a home office aránya (32 százalék), mint a férfiak esetében (24 százalék). A férfiak körében abszolút többségben voltak azok, akiknek továbbra is be kellett járniuk (51 százalék), míg a nők körében 10-ből 4 dolgozót érintett a bejárás. Ezekben az eltérésekben a nők és a férfiak által végzett foglalkozások jellegének különbségei tükröződnek vissza. A diplomások körében 55, a szakmunkások körében 5 százalék volt az otthoni munkavégzés. Előbbiek negyede, utóbbiak kétharmada továbbra is bejárt dolgozni. A 4. ábra szemlélteti a nemek és az iskolai végzettség szerinti eloszlást.

A lakhelynek a férfiaknál volt csak hatása: 10-ből 4 fővárosi otthonról dolgozott, miközben a községben élő férfiaknak mindössze 15 százaléka, a Dél-Dunántúlon pedig csak a dolgozó férfiak 10 százaléka. Az egyedülálló szülők (akik döntő többsége nő) körében kifejezetten alacsony, 13 százalék volt az otthonról dolgozók aránya, 10-ből 6-uknak továbbra is be kellett járnia. E mögött a jelenség mögött az áll, hogy az egyedülálló szülők körében magasabb az alacsonyabb iskolai végzettségűek aránya, akik körében a foglalkozások jellege is más, és ennek a tovagyrúzó hatása látható az említett statisztikákban.

Az otthoni munkavégzéssel kapcsolatosan különböző állításokkal teszteltük, hogy az érintett kérdezettek milyen nehézségeket vagy épp könnyebbséget találnak ebben a fajta munkavégzésben. Ezekből az állításokból egy összetett, 1-től 5-ig terjedő skálán mozgó indexet építettünk, melynek 1-es értéke azt jelenti, hogy a válaszadó számára az otthoni munkavégzés inkább előnyökkel és könnyebbségekkel jár, míg az 5-ös azt, hogy inkább hátránnyal és nehézségekkel. Összességében az látszik, hogy a járvány alatt otthoni munkavégzést gyakorlók inkább pozitív módon vélekednek erről (átlagosan 2,6 az index értéke), vannak azonban olyan csoportok, ahol jobban kidombo-

4. ábra

A COVID ideje alatt home office-ban dolgozók aránya nem és iskolai végzettség szerint (dolgozók, %)

N=1219

rodnak a nehézségek. A várakozásoknak megfelelően az otthonról dolgozó nők átlagosan jobban adtak hangot a nehézségeknek (2,8), mint a home office-ban lévő férfiak (2,4), és ez a különbség a 12 éven aluli gyerekesek körében is éles maradt (a nők esetében 3,3, a férfiaknál 2,8). Szintén nem meglepő, hogy a 12 éven aluli gyereket nevelő férfiak is nehezebben élték meg a home office-t a kisgyerekek nélküli férfiaknál (5. ábra).

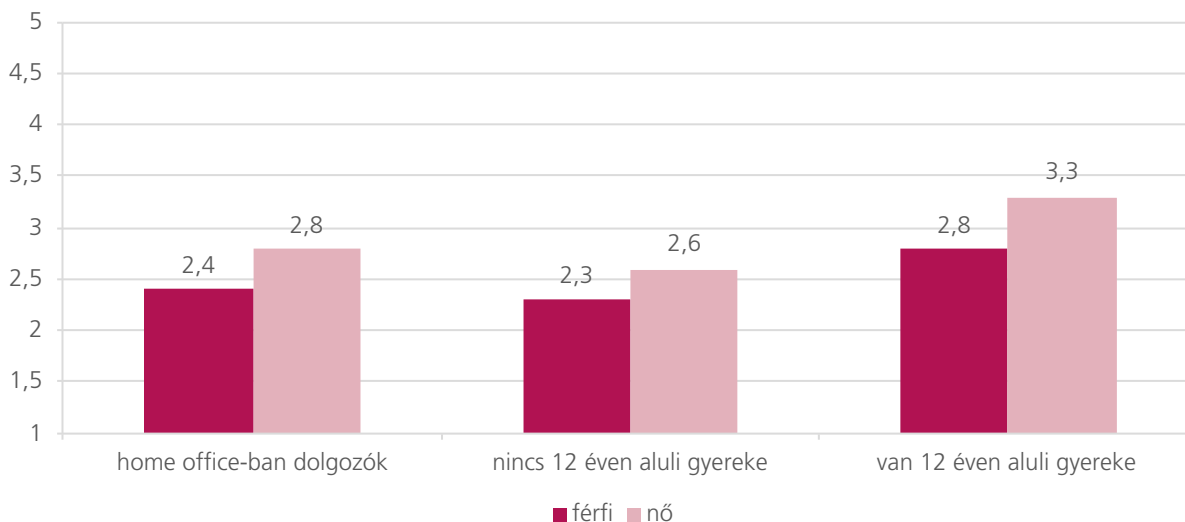
Rugalmas munkavégzés

A járvány nyomán előállt gazdasági és az élet minden más területére kiterjedő intézkedések a munkavégzés

formáit alapjaiban befolyásolták. A munkaidő hivatalos növelése (pl. hosszabb műszakok elrendelése) vagy éppen csökkentése (teljes munkaidőből részmunkaidőre való csökkentés) mellett a gyakorlatban is tapasztalhatta valaki azt, hogy például változatlan hivatalos munkaidő mellett tölt a gyakorlatban több vagy éppen kevesebb időt munkával. Tízből hat munkavállalót érintő változás volt a korona alatt, hogy immár rugalmasan oszthatta be a munkaidejét, ez az otthonról dolgozók 84 százalékára volt igaz, de a munkahelyükre továbbra is bejárók fele számára is elérhető volt. A hivatalos munkaidőn túli rendelkezésre állásról és munkavégzéséről a kérdezettek negyede számolt be (ez viszont nem járt együtt nagyobb arányban a home office-szal). Változatlan hivatalos mun-

5. ábra

Az otthoni munkavégzéssel kapcsolatos nehézségek észlelése (a COVID alatt otthon dolgozók körében, nemek és kisgyerekekkel rendelkezés szerint, 1–5 skálán vett átlagok)

N=331

6. ábra

A munkaidőt befolyásoló intézkedések említettségének aránya (dolgozók, %)

N=1237

kaidő mellett a gyakorlatban kevesebb munkával töltött időről körülbelül szintén minden negyedik dolgozó beszélt, valamivel több, mint ötödüknek kellett viszont változatlan hivatalos munkaidő mellett többet dolgoznia (a home office-ozó nőknek közel harmadának). A hivatalos munkaidő változtatása kevesebb embert érintett, mint a gyakorlati munkaidőváltás: a dolgozók ötödének lett hivatalosan kevesebb a munkaideje, 14 százalékuknak több lett a munkaideje. Nők körében jellemzőbb a rugalmas munkaidő.

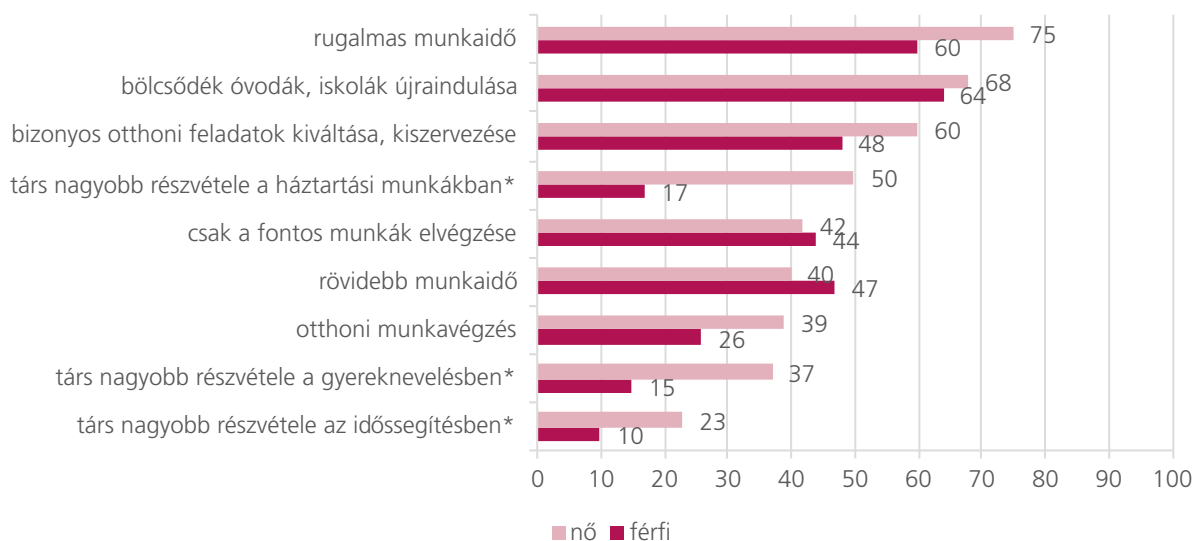
A 12 éven aluli gyerekekkel rendelkező férfiak körében nagyobb arányban vannak azok, akiknek rövidebb lett a munkaideje és csökkent a munkamennyisége, a 12 éven aluli gyerekes nők körében pedig nagyobb azoké, akiknek nőtt a munkaideje, szemben az ilyen korú gyerekekkel nem rendelkezőkkel.

Mi segítene a kisgyerekekkel rendelkező dolgozókon (egy újabb) COVID-helyzetben?

Különbéle lehetőségekről kérdeztük az otthonról dolgozó vagy továbbra is bejáró válaszadókat azzal kapcsolatban, hogy ebben az élethelyzetben mi tudna nekik segíteni a fizetett és a fizetetlen otthoni feladataik közti feszültségek enyhítésében. Most a 12 éven aluli gyereket nevelő válaszadók alapján kirajzolódó eredményeket mutatjuk be. Nők és férfiak vélekedése között alapvetően kétféle különbség rajzolódott ki azzal kapcsolatban, hogy mi segítene nekik a leginkább. Bár mindkét csoport elsősorban a rugalmas munkaidőben (ami nem elsősorban rövidebb munkaidőt jelent) és az állami gyerekefelügyeleti intézmények újraindításában látta a megoldást, előbbinek a támogatottsága a női dolgozók körében valamivel magasabb volt, mint a fér-

7. ábra

Mi segítené a munka és a magánélet közti feszültségek enyhítésében? (dolgozók gyerekekkel, említések aránya, %)

N=299

*: társal és gyerekekkel rendelkező dolgozók között, N=264

fiak esetében, továbbá a nőknek nagyobb arányban lenne segítség bizonyos feladataik (pl. főzés) kiszervezése vagy kiváltása. A férfiak által említett könnyítések rangsorában a nőkhöz képest valamivel előrébb végeznek a munkaidő csökkentésével kapcsolatos javaslatok, bár ezeket a nők is hasonló arányban élnék meg könnyítésként – nekik viszont más, már említett megoldás jobban segítené. A várakozásoknak megfelelően élesen elválnak egymástól nők és férfiak vélekedése abban a tekintetben, hogy a partner bevonódását mennyire szorgalmazzák és mekkora arányban látják azt a feszültségek enyhítésének megoldásaként. A kisgyerekes, partnerrel élő dolgozó nők fele jelezte, hogy segítené a feszültségek enyhítésében, ha a társa jobban részt venne a háztartási munkákban, harmaduk a gyereknevelésben (is) szívesebben venné a nagyobb partneri részvételt. Az otthoni munkavégzés azonban nem élvez elsősorú támogatást, a koronajárvány a nehézségekre is rámutatott.

Összességében azonban a megoldási lehetőségek rangsorából úgy tűnik, hogy még mindig népszerűbb vagy reálisabb segítségforrásnak látszik külső forrásból vagy éppen a válaszadók saját cselekvési terében („ügyesebb időbeosztás”, „jobb időmenedzselés”) megoldásokat keresni a fizetett és a fizetetlen munkavégzés kibékíthetetlen konfliktusára, mint a férfiak bevonódását erősebben felvetni. Ez alól kivételt képez a háztartási munka kérdése, aminek a megítélésében a nők is a lehető legmegosztottabbak, hiszen míg az érintett nők fele jelezte, hogy ez enyhítést jelentene a számára az általa érzett feszültség oldásában, addig a nők másik fele nem ebben látja a megoldást. Mindez annak fényében is érdekes, hogy azok a nők, akik nem jelölték ezt meg szignifikánsan, több időt töltöttek a járvány előtt és alatt is házimunkával azokhoz a nőkhöz képest, akik bejelölték, hogy a társuk fokozottabb részvétele a házimunkában enyhítené a már említett feszültséget.

2

A GONDOSKODÁSI EGYENLŐTLENSÉGEK ALAKULÁSA

A bölcsődék, óvodák és iskolák bezárásával, illetve az otthoni oktatásra való áttéréssel, és a nagyszülők kiesésével a családokban nőtt a gondoskodási feladatok mennyisége. Az ellátásra szoruló idősök gondozása is újabb nehézségeket okozott. A kutatásnak ebben a részében ezt a családokra nehezedő újabb nyomást igyekeztünk jobban megérteni és azt, hogy láthatóak-e új mintázatok a gondoskodási feladatok megszervezésében.

2.1. GYEREGKONDOZÁS

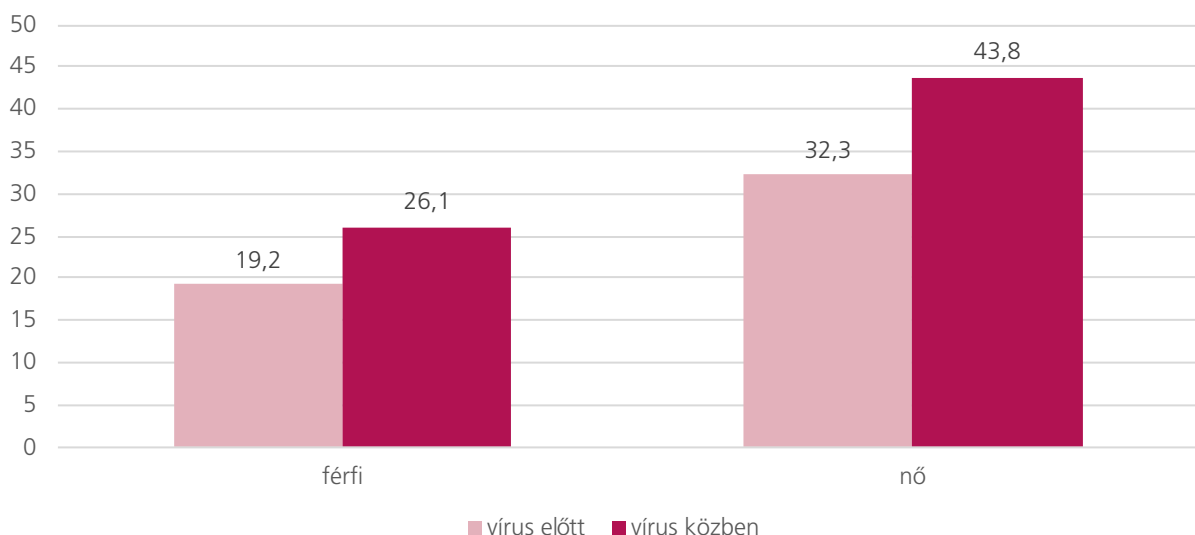
Az 1900 fős mintánk harmadára volt igaz, hogy 18 év alatti gyerekekkel élnek (627 fő), ebből 518-an 12 év alattival, és 353-an 6 év alatti gyerekekkel. A koronajárvány kapcsán bevezetett intézkedések hatására erősen megnőtt a gyerekgondozásra fordított idő. Először azt vizsgáltuk, hogy a megnövekedett gyerekgondozási terhet hogyan osztották meg a szülők.

A 18 éven aluli gyerekekkel élő nők 35, a férfiak a 37 százalékkal több időt fordítanak a korábbinál a gyerekekkel kapcsolatos teendőkre. Vagyis az előző időbefek-

tetésük arányában körülbelül ugyanakkora mértékben növelte mindkét nem a plusz időráfordítást. Mivel azonban a korona előtt a nők jóval nagyobb arányban vették ki részüket a gyerekekhez kapcsolódó teendőkből, ezért ez a százalékos változás óramennyiségben a nőknél jóval többet ad ki, mint a férfiaknál. Az anyák arról számolnak be, hogy május hónapban átlagosan több mint 11, míg az apák 7 órával növelték a gyerekeikre fordított időt a járvány tavaszi hónapjai alatt. Összességében, ahogy a 8. ábra mutatja, a 18 év alatti gyerekekkel élő nők esetében a korona alatti időráfordítás kitesz egy teljes, a férfiakéban egy félállásnál valamivel több időt. Fontos megjegyeznünk, hogy ezek a nagy számok nem is elsősorban abszolút értékben érdekesek, hanem egymáshoz viszonyítva, illetve azt is jelzik, hogy a szülők igen jelentősnek érezték ezt a plusz időráfordítást.

Érdekes módon a magasan iskolázott szülők között a legnagyobb a nemi egyenlőtlenség a gondoskodási munkamegosztás tekintetében a koronavírus hónapjai alatt. Ez annak köszönhető, hogy – ahogy a 9. ábrán jól látható – a felsőfokú iskolai végzettségű nők kiugró mennyiségű időt fordítottak a gyerekeikre ebben az időszakban mind

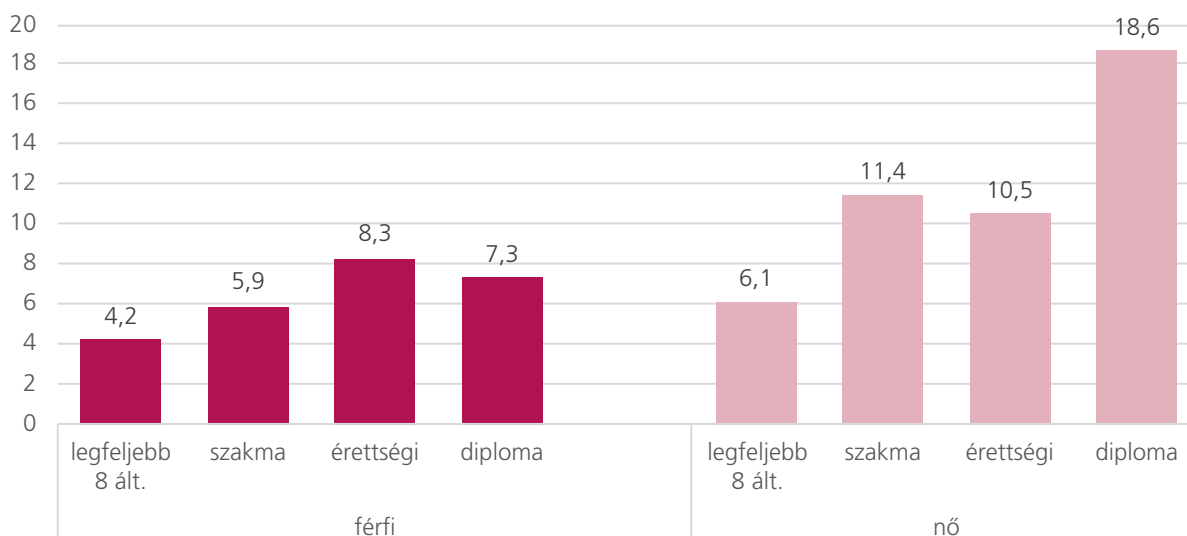
8. ábra
Gyerekgondozásra fordított idő (18 évnél fiatalabb gyerekekkel élők, óra/hét)

N=625

9. ábra

Gyermekgondozással töltött idő vá/tozása iskolai végzettség szerint (18 évnél fiatalabb gyerekekkel élők, óra/hét)

N=625

abszolút értékben, mind pedig a hasonló képzettségű férfiakhoz viszonyítva. Megjegyzendő, hogy a diplomás férfiak is jelentősen, az átlagnál valamivel jobban növelték a gondoskodási munkára fordított idejüket. Nem is ők, hanem a nők azok, akik az átlagtól jelentősen eltérnek: míg a diplomás nők hetente 19 plusz órát, az általános iskolát végzetek „csak” kb. 6 plusz órát tudtak a gyerekek gondozásával tölteni.

Nem újdonság, hogy a diplomások több időt áldoznak a gyerekekkel való foglalkozásra. A Központi Statisztikai Hivatal Időmérleg kutatásának legutóbbi, 2010-es adatai is mutatnak hasonló különbségeket iskolai végzettség szerint, bár közelítőleg sem ekkorát. A megnövekedett időráfordítást részben magyarázhatja az, hogy a diplomás szülők esetében esett ki leginkább a nagyszülői segítség. A diplomások 15 százaléka, míg a 8 általánossal vagy annál alacsonyabban végzettséggel rendelkezők 2 százaléka számolt be arról, hogy míg a vírus előtt kaptak segítséget a nagyszülőtől, a járvány alatt nem. Fizetett segítséget nagyon kevesen használtak már a koronaintézkedések előtt is (kb. 5 százalék), de ez is felére csökkent a járvány alatt. Összességében azt látjuk, hogy bár a diplomás szülők gyerekeire mindig több gondoskodás jutott, mint a nem diplomásokéira, a járvány csúcshónapjai alatt ezt a munkát a szülőknek nagyrészt maguknak kellett elvégeznie, és ebben a nők oroszlánrészét vállaltak.

Bár általában különbséget látunk a diplomás megkérdezettek között a gyermekgondozásra fordított feladatok megosztásában, a különbség jóval nagyobb a nagyobb városokban, mint a kisebb városokban, illetve községekben lakók között. A 10. ábrán négy kategóriát képeztünk lakóhely (Budapest és a megyei jogú városok kerültek a „nagyvárosi kategóriába”) és iskolai végzettség (diplomások és mások) szerint. Ahogy fent is láttuk, kiugró az iskolázott nők időterhe, de ez elsősorban a városi nőkre

jellemző, a vidéki diplomásokra kevésbé. Érdekes megjegyezni, hogy a férfiak között viszont a nagyvárosi, alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők számoltak be a legtöbb gyermekgondozásra fordított többletidőről.

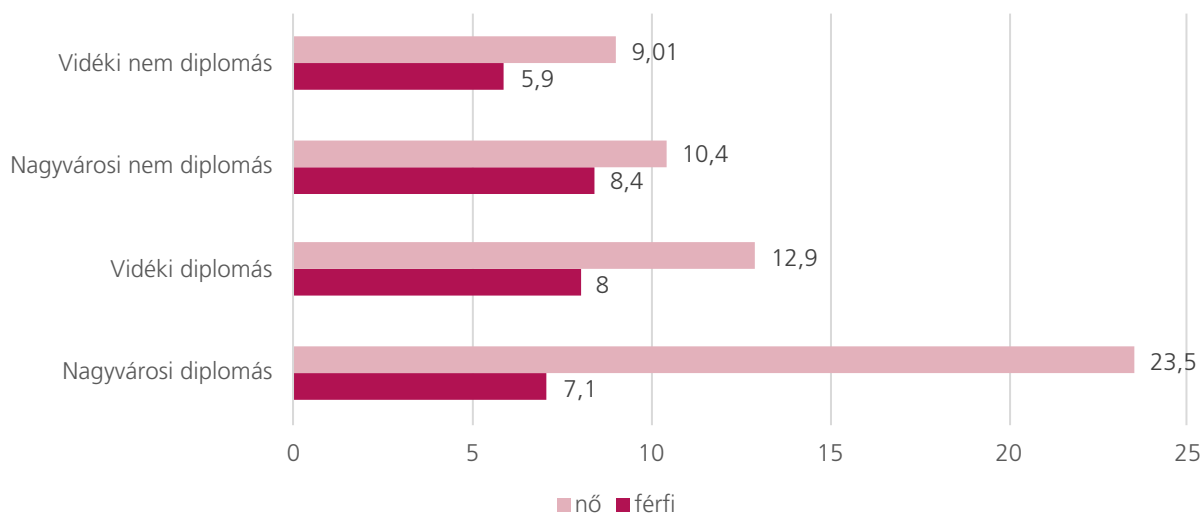
A nők növekménye ugyanannyi volt mind a hét magyarországi régióban, azonban a férfiak növekményével kapcsolatban van egy érdekesség: körülbelül egyforma volt minden régióban (7 óra körül), kivéve a Dél-Dunántúlon, ahol harmadakkora (2,6 óra), mint máshol.

A munkaerőpiaci helyzet is befolyásolta az egyenlőtlenségek alakulását. Azok a szülők, akiknek nem volt fizetett munkájuk ebben a periódusban, átlagosan több időt fordítottak a gyermekgondozásra. Ha azonban nemekre bontjuk az adatokat, az látjuk, hogy ez az összefüggés csak a férfiak között áll, a nőknél nem (lásd 11. ábra). A nők, függetlenül attól, hogy volt-e fizetett munkájuk vagy sem, ugyanakkora extra időt fektettek a második műszakba, a gyermekgondozásba. A férfiak, ha nem volt fizetett munkájuk, kb. ugyanannyival növelték a gyerekekről való gondoskodás időt, mint a nők, de ha dolgoztak, akkor sokkal kevesebbet.

Felmerül, hogy ezt az összefüggést az magyarázhatja, hogy több nő dolgozik otthonról, mint férfi, így egyszerűen több alkalmuk van a gyerekekkel foglalkozni, esetleg pont ezért választották, választhatták a home office-t. De ha összehasonlítjuk a home office-ban dolgozó nőket és hasonló férfiakat, még nagyobb nemi különbséget látunk közöttük, mint azok között a szülők között, akik nem otthonról dolgoztak. A home office-ban dolgozó szülők között a férfiak 10 órával többet, a nők viszont 16 órával többet töltöttek gyerekek körüli tevékenységekkel a vírus okozta intézmény-bezárások alatt, mint korábban. Nem véletlen tehát, hogy sok kisgyermekes anya (43 százalék), de jóval kevesebb apa (22 százalék) panaszkodott arról,

10. ábra

Gyermekgondozásra fordított idő változása iskolai végzettség és lakóhely szerint (18 évnél fiatalabb gyerekekkel élők, változás a vírus előtt és után, óra/hét)

N=623

hogyan a home office-ban végzett fizetett munka alatt a család tagjairól is gondoskodnia kell.

A szülők több mint 70 százaléka arról számolt be, hogy jóval több időt töltött a járvány hónapjai alatt a gyerekek iskolai munkájának segítségével, mint korábban. Az erre fordított idő részben, de messze nem teljesen magyarázza a diplomás nők hatalmas időhátrányát. A felsőfokú végzettséggel rendelkező nők szentelnek ennek a legtöbbet átlagosan (napi 174 percet), de az érettségizett, illetve szakmunkás végzettséggel rendelkező anyák is több mint 150 percet töltenek ezzel egy átlagos hétköznapon. A diplomás és érettségizett férfiak ennek közel kétharmadát, 100 perc körül. A nemi különbség ebből a szempontból

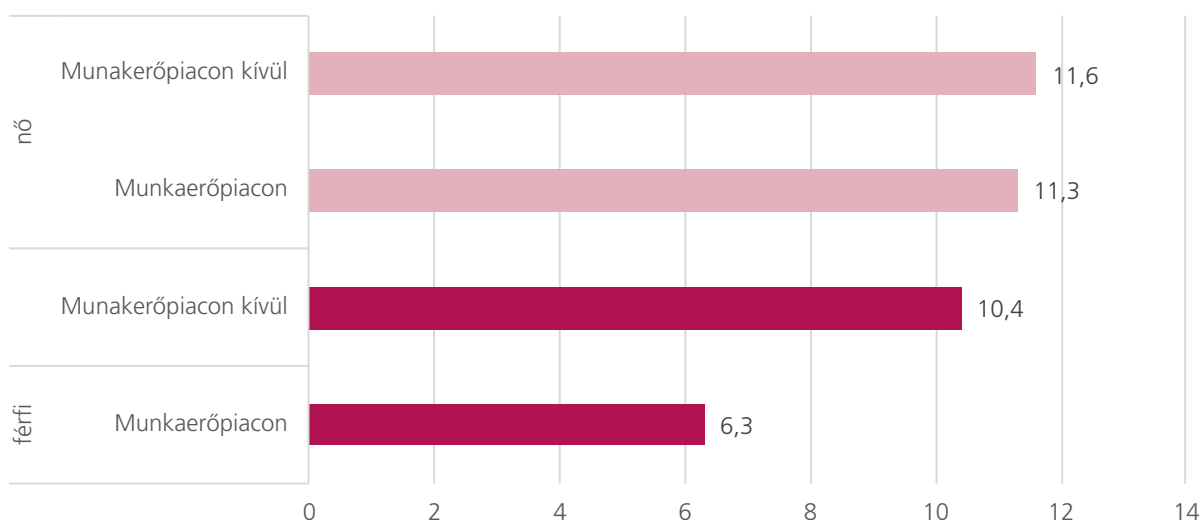
az alacsonyan iskolázottak között a legnagyobb, itt a nők kétszer annyit (átlag napi 136 percet) töltenek a gyerekek iskolai munkájának segítségével.

A diplomás nők 80 százaléka, míg a kevésbé iskolázott nők kb. 60 százaléka érezte úgy, hogy a vírus okozta intézkedések ideje alatt sokkal több időt kellett töltenie a gyerekei tanulmányainak segítségével. A férfiaknál ez az arány 56 és 40 százalék volt, iskolai végzettségtől függően.

A férfiak és nők között nincs különbség abból a szempontból, hogy mennyire tartották igazságosnak a munkamegosztást a járvány alatt, még akkor sem, ha iskolai végzettségre bontjuk a két nemi csoportot. Mind a fér-

11. ábra

Gyermekgondozással töltött idő munkaerőpiaci részvétel szerint (18 évnél fiatalabb gyerekekkel élők, óra/hét)

N=625

fiak, mind a nők igen elégedettek a munkamegosztással, igazságosnak tartják azt. Ennek ellenére a nők 38 százaléka, míg a férfiak 15 százaléka válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy segítene-e neki az, ha a partnere többet segítene a gyerekekkel kapcsolatos teendőik ellátásában.

2.2. IDŐSGONDOZÁS

A mintánk csaknem fele, 911 fő számolt be arról, hogy a COVID-járvány előtt segítette valamilyen formában valamilyen idős hozzátartozóját, legyen szó bevásárlásról vagy napi szintű ellátásról (étkezés, pelenkázás, stb.). Vannak olyanok is, akik épp a járvány miatt kezdtek ilyen tevékenységet, korábban nem kellett ezt végezniük, de erről kevesen, az 1900 fős mintából mindössze 65-en számoltak be. Emellett 170-en vannak azok, akik bár korábban segítettek idősebb rokonaiknak, a járvány alatt nem végeztek ilyen tevékenységet. A további számításaink azokra vonatkoznak, akik a járvány előtt is gondoskodtak 65 év fölötti rokonokról.

Az idősgondozásban más fejleményeket hozott a járványhelyzet, mint a gyerek gondozásban, nevezetesen, hogy mind a nők, mind a férfiak kevesebb időt töltöttek ezzel a járványügyi szigorítások alatt, mint korábban. És bár az idősgondozás is elsősorban a nők feladata, de a férfiak a nőkhöz képest kevésbé csökkentették az idősgondozásra fordított időt.

Számos különbséget találtunk a nemeken belül is. Például míg a nők minden kategóriában kevesebb időt foglalkoztak idős rokonaikkal, azonban minél iskolázottabbak, annál kevésbé csökkentették az időráfordítást. A férfiaknál ez nincs így: az általánossal vagy annál alacsonyabb végzettséggel rendelkező férfiak egyenesen növelték az idősekkel való gondoskodásra fordított időt, míg az isko-

lázottabbak csökkentették, de minden kategóriában jóval kevésbé, mint a nők (12. ábra).

Ha összehasonlítjuk a férfiakat és nőket munkaerőpiaci helyzetük szerint is, azt találjuk, hogy azok között, akik dolgoznak, nincs nagy különbség ebből a szempontból: mind a férfiak, mind a nők kicsit csökkentették az idősekkel való foglalkozásra fordított időt. De azok között, akik nem dolgoznak, a nők csökkentették, míg a férfiak jelentősen növelték ezt. Tehát nem a munkaerőpiacon résztvevő, hanem az azon kívül lévő, főleg alacsonyan iskolázott férfiak foglalkoznak többet ebben az időszakban az idősekkel. Elképzelhető, hogy ennek az az oka, hogy az idősgondozás a vírus ideje alatt másféle munkát (is) igényelt: bevásárlást, intézkedést, javítást stb. Ezek olyan típusú feladatok, melyek könnyebben összeegyeztethetők a kézgalléros maszkulinitás elvárásaival, vagyis hogy a társadalom a férfiaktól alapvetően a fizikai és praktikus jellegű munkákat várja el, szemben a gondoskodóakkal.

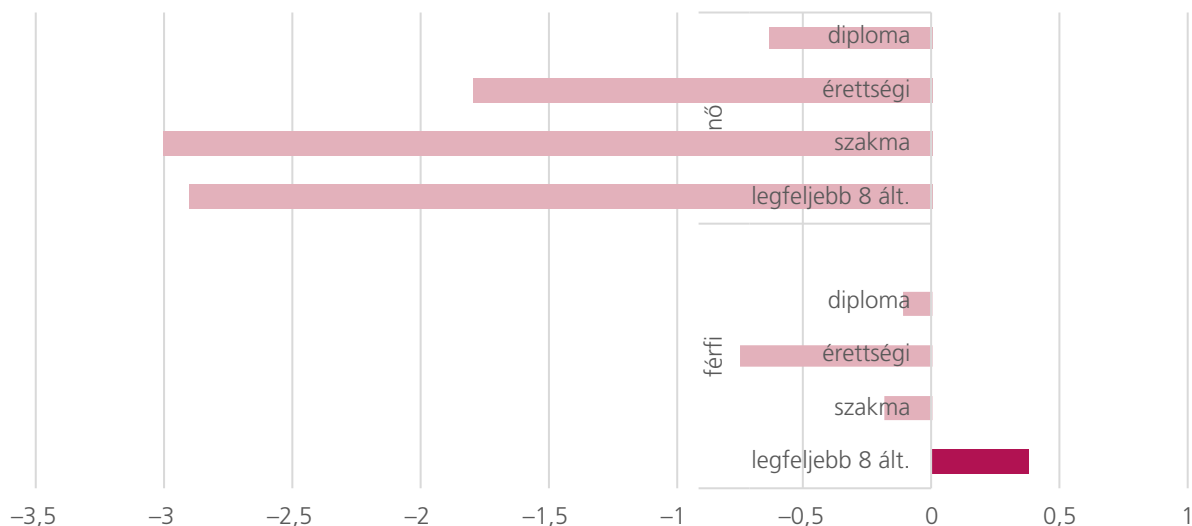
Összességében: a nők több időt töltenek idősgondozással, de a koronavírus-járvány alatt csökkent a férfiak és nők közötti különbség e téren. A férfiak, különösen a fiatalabb, a munkaerőpiacon kívül levő és az alacsonyan iskolázott férfiak foglalkoztak az idősekkel többet.

2.3. HÁZTARTÁSI MUNKA

A férfiak is és a nők is több háztartási munkáról számolnak be a koronavírus körüli intézkedések időszakában: a férfiak közel 2, a nők 3 óra heti többletről. Ez kevesebb, mint a gyerek gondozásnak szentelt idő, de a korreláció pozitív a gyerek gondozás és a háztartási munka növekedése között, ami azt jelzi, hogy a gyerekes családok munkaterhének növekedését a gyerekekre fordított munka-

12. ábra

Idősgondozásra fordított idő nemek és iskolai végzettség szerint (változás, óra/hét, azok között akik végezték ezt a munkát a vírus előtt)

mennyiség nem teljesen tükrözi. Másképpen: ahol több a gyerekgondozási feladat, ott több a házimunka is; ez még extrán rakódik a gyerekesekre.

A háztartási munkát (főzés, mosás, mosogatás, stb.) nagyobb arányban a nők végzik, a társadalom jellemzően nőiesnek tartja ezeket a feladatokat. Ezért nem meglepő, hogy a nők között kicsi a többletmunka különbség iskolázottsági szint, lakóhely, vagy családi állapot szerint: általában hasonló mennyiségű háztartási munkát végeznek, és hasonló mennyiséggel növelték ezt a vírus okozta korlátozások időszakában is. A fizetett munkát is végző nők valamivel kevesebb háztartási munkatöbbletet, a 12 éven aluli gyerekekkel élők pedig többet vállaltak. Ezeknek

a hatásoknak az iránya látható a férfiak esetében is, de jóval kisebb mértékben. Például a 12 év alatti gyerekekkel élő anyák 4 órával többet, míg az ugyanúgy 12 év alatti gyerekekkel élő apák csak az átlagos 2 órával több háztartási munkát végeznek most, mint korábban. A gyerektelenek vagy nagyobb gyerekekkel élők esetében ez a többlet csak 1 óra.

Összességében: mind a férfiak, mind a nők több háztartási munkát végeztek május végén, mint a koronavírus járvány kitörte előtt, a különbség a vírus okozta intézkedések alatt tovább növekedett a két nem között. Leginkább a gyerekesek és ezen belül a 12 éven aluli gyereket nevelő gyerekes nők terhe nőtt ebből a szempontból.

3

A DIGITÁLIS EGYENLŐTLENSÉGEK ALAKULÁSA

A koronavírus miatt bevezetett korlátozó intézkedések hatására bezárták a bölcsődéket, óvodákat és iskolákat; az oktatás az interneten keresztül zajlott; a munkahelyek azon része, amelynél ez lehetséges volt, nagy arányban átvált otthoni munkavégzésre. Ebben a kifejezetten online zajló időszakban a digitális eszközök elérhetősége és azon képessége, amelyekkel valaki ezeket használni tudja, kiemelten fontossá váltak.

3.1. INTERNETHOZZÁFÉRÉS ÉS DIGITÁLIS ESZKÖZÖK

A háztartás internethozzáférése

A kérdezettek 91 százaléka rendelkezik otthonában internethozzáféréssel. Az anyagi nehézséggel küzdők között azonban tízből csak hat családnál van otthon internet. A községben élőknel 86 százalék ez az arány. Régiós szinten a Dél-Dunántúl a legkevésbé ellátott, ott 84 százalékánál van bekötve az internet otthon. A különböző családszerkezetben élők közül csak az egyedülállók között alacsonyabb

90 százaléknál ez az arány (78 százalék), amely valószínűleg annak köszönhető, hogy köztük valamivel magasabb az alacsony iskolázottak és az idősebbek aránya.

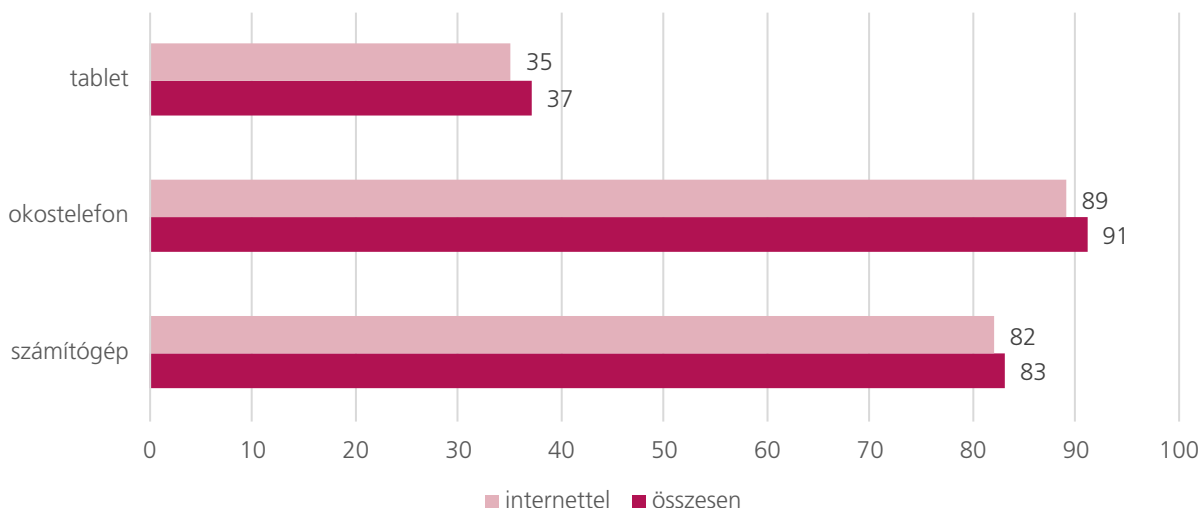
Digitális eszközök aránya és internetkapcsolattal rendelkező eszközök aránya

Ahogy a 13. ábrán látszik, tízből nagyjából kilenc kérdezett válaszadó háztartásában van okostelefon, nyolcban számítógép és a háztartások valamivel több mint harmadában tablet. A kérdezettek 5,5 százaléka olyan háztartásban él, amelyben nincs egy felsorolt digitális eszköz sem, amely a digitális oktatás szempontjából azért fontos, mert ezen háztartások közül minden tizedikben van iskolás korú gyerek, vagyis feltehetőleg ezek a gyerekek az otthoni digitális oktatás idején hátrányokat szenvedhetnek.

Minél rosszabb az anyagi helyzet, annál nehezebb a hozzáférés a különböző digitális eszközökhöz, vagyis annál alacsonyabbak a fenti százalékos arányok. Azok közül, akik anyagi nehézségek között élnek, mindössze 57 százalék rendelkezik számítógéppel, 67 százalék okostelefon-

13. ábra

Különböző digitális eszközökkel rendelkezők aránya (%)

N=1900

nal és 14 százalék táblagéppel. Tendenciájában azt figyelhetjük meg, hogy minél kisebb településtípuson él valaki, minél inkább a déli vagy a keleti országrészben, annál kisebb az aránya a különböző technikai eszközökkel való ellátottságnak. Mindhárom eszközre igaz, hogy a többi háztartástípushoz képest az egyedülállók kisebb arányban rendelkeznek velük (amelynek oka a fentiekben már említett alacsonyabb iskolázottságuk és magasabb életkoruk). A számítógépet tekintve a gyerekes családok közül az egyedülálló szülők rosszabb helyzetben vannak: míg a nem egyedülállók között 89 a számítógéppel rendelkezők aránya, addig ugyanez a gyereket egyedül nevelőknél csak 79 százalék. Tablettel és okostelefonnal nagyobb arányban rendelkeznek a 12 éven aluli gyereket nevelők a többi háztartástípusban élőkhöz képest.

Internetkapcsolattal rendelkező számítógép vagy tablet, valamint iskolás gyerekek és home office-ban dolgozó felnőttek aránya

A digitális oktatás során a digitális eszközök birtoklása kifejezetten fontos volt, így megvizsgáltuk, hogy van-e legalább annyi számítógép vagy táblagép, ahány iskolás és otthon dolgozó felnőtt.¹ Azt találtuk, hogy a kérdezettek 6 százaléka él olyan családban, ahol kevesebb számítógép vagy táblagép áll rendelkezésre, mint ahány iskolás gyerek vagy otthonról dolgozó szülő van. Mindez persze elsősorban az anyagi helyzettől függ. Azon kérdezettek között, akik anyagi gondok nélkül élnek, azok aránya, akiknek kevesebb ilyen eszközük van, mint ahány szükséges lenne, mindössze 3 százalék. Míg azok esetén, akik anyagi nehézséggel küzdenek, 16 százalék. Továbbá a kisebb településtípuson és az ország déli és keleti részén élők között is magasabb ez az arány.

Az összes kérdezett 13 százaléka szerzett valamilyen digitális eszközt a háztartásába a koronavírus-intézkedésekkel összefüggésben, például otthoni munkavégzés vagy tanulás miatt. Mindez a jobb anyagi helyzetben (anyagi gondok nélkül élő vagy beosztással jól kijövő) élőkre valamivel jellemzőbb volt, de a legrosszabb helyzetűek között is 9 százalékos volt ez az arány. Több mint négyszer akkora arányban szereztek be ilyen eszközöket azok, akiknek van iskolás gyerekük, azokhoz képest, akiknek nincs (32 százalék a 7 százalékhoz képest), de általánosságban is igaz az, hogy a gyerekes háztartásban élők inkább vettek a koronavírus miatt digitális eszközöket – bár az egyedülálló szülők a többi gyerekes háztartáshoz képest valamivel kevésbé (16 százalék a 20 százalékhoz képest).

¹ Mivel az otthoni munkavégzésről csak a kérdezettre vonatkozóan van információnk, viszonyítási pontunk az volt, hogy hány eszköznek kellene legalább lennie, hiszen ha például a kérdezett párja is otthoni munkavégzésben dolgozott, ennél többre is szükség lehetett.

Digitális eszközök használata

A válaszadók 8 százaléka mondta azt, hogy egyáltalán nem használ digitális eszközöket, ötödük alapszinten, harmaduk közepes szinten, negyedük haladó szinten és valamivel több mint minden tizedik válaszadó professzionálisan használja ezeket. Azok aránya, akik legfeljebb alapszinten használják a digitális eszközöket, de sokszor szorulnak mások segítségére, szignifikánsan magasabb a nők, a 45 éven felüliek, az érettségivel nem rendelkezők, a nem dolgozók, a fizikai munkát végzők, és a községben élők, a déli vagy keleti országrészben élők között; továbbá az anyagi nehézségekkel küzdők és azok között, akik éppen csak kijönnek a jövedelmükből. A gyerekekkel rendelkező és nem rendelkező háztartások között nem találtunk ilyen különbséget.

3.2. OTTHONI OKTATÁS

Az otthoni oktatásra vonatkozó kérdések előtt megkérdeztük a válaszadóktól, hogy hány olyan gyerek él a háztartásukban, aki iskolába jár. Az alábbiakban csak azok válaszait elemezzük, akik erre a kérdésre azt mondták, hogy van legalább egy iskolás gyerekük (n=428). A válaszadók felénél a legfiatalabb iskolás gyerek általános iskola (legfeljebb 10 éves), 29 százalékuknál felső tagozatos (11-14 éves), ötödüknél pedig középiskola (15 éves vagy idősebb).

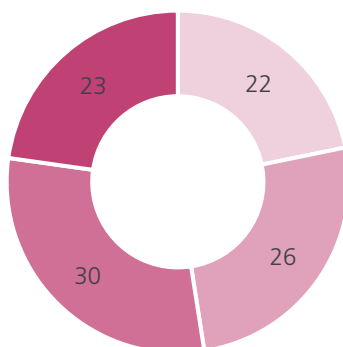
Felnőtt segítségének szükségessége az otthoni tanulásban

Arra a kérdésre, hogy mennyire van szüksége gyereküknek felnőtt segítségére az otthoni tanuláshoz, 78 százalék említett valamilyen mértékű felnőtt segítséget. Ezek részletes megoszlását a 14. ábra mutatja. A kérdezettek valamivel több mint ötöde mondta azt, hogy a gyerek csak felnőtt segítségével tud tanulni és végig vele kell lenni az online tanulás közben és ugyanekkor arányban számoltak be arról, hogy a gyerek teljesen önállóan dolgozik. A válaszadók negyede sokat segített gyerekének, de az önállóan is tudott dolgozni, míg tízből három iskolás szülő tapasztalata szerint a gyereknek valamennyit segíteni kell, de nagyobb részben önállóan dolgozik. (Több gyerek esetén arra kértük a válaszadót, hogy ha több gyereke van, arra a gyerekeire gondoljon, aki a legtöbb segítséget igényelte.)

Ebben a kérdésben nem találtunk szignifikáns különbségeket sem a szülő iskolázottsága, sem munkaerőpiaci helyzete, sem család anyagi helyzete, sem lakóhelyük településtípusa vagy régiója szerint. Ami egyértelműen számított a kérdésre adott válaszokban az az, hogy hány éves a válaszadó legkisebb iskoláskorú gyereke. Eszerint azok aránya, akiknek az a tapasztalata, hogy sokat vagy állandóan segítenie kellett gyerekét, magasabb azok között, akiknek legkisebb iskolás gyereke alsó tagozatos (a sokat segítők aránya 39 százalék, az állandóan segítők aránya

14. ábra

Az iskolák bezárása miatti otthoni oktatás során mennyire szükséges egy felnőtt segítsége a gyerekek a tanuláshoz? (%)

- A gyerek csak felnőtt segítségével tud részt venni a tanulásban, végig vele kell lenni.
- A gyerekek sokat kell segíteni abban, hogy részt vegyen, de tud önállóan is dolgozni.
- A gyerekek valamennyit segíteni kell, de nagyobb részben önállóan dolgozik.
- Teljesen önállóan dolgozik

N=428

28 százalék köztük), míg valamennyi segítségről, de többségében önálló munkáról a legalább felső tagozatos gyerekek szülei számoltak be az összes iskolás szülő átlagához képest nagyobb (40 százalékos) arányban. Nem meglepő módon, azon szülők, akik arról számoltak be, hogy gyereük teljesen önállóan dolgozik, a legnagyobb arányban (64 százalék) azok közül kerültek ki, akiknek legfiatalabb iskolás gyereke is már középiskolás (14 éven felüli).

Otthoni tanulásban való segítségre fordított idő

A válaszadók fejenként átlagosan 2 órát segítettek gyereket vagy gyerekeiket az iskolai feladatok szervezésében, elvégzésében vagy ellenőrzésében. A szórás viszont nagyon magas, ami arra utal, hogy nagyok a különbségek az egyes válaszok között. A megkérdezettek segítséggel töltött idejét nézve azt mondhatjuk, hogy a nők jelentősen többet (átlagosan 2,5 órát) segítettek a gyerekeiket a digitális oktatásban, mint a férfiak (akiknél a napi átlag 1,5 óra volt). A lakóhely településtípusa és régiója, az anyagi helyzet és az iskolázottság nem játszott szerepet a segítségre fordított időben, azonban a munkaerőpiaci részvétel igen. Azon válaszadók, akik dolgoztak, átlagosan 1 és háromnegyed órát segítettek a gyerekeknek vagy gyerekeiknek a digitális oktatásban, míg azok, akik nem dolgoztak, átlagosan két és háromnegyed órát. A szülők digitális ismereteinek hatása csak a válaszadókat vizsgálva is megmutatkozott: akik legalább középszinten használják a digitális eszközöket, azok naponta átlagosan fél órával többet segítettek (két és negyedóra vs. egy és háromnegyedóra). A válaszadók átlagosan 1 óra 50 percet segítettek, ha egy iskolás gyerekkel éltek együtt, és másfél órát, ha két vagy több gyerekkel. A legnagyobb különbségek a legfiatalabb gyerek életkora mentén mutatkoznak: akiknek legfiatalabb iskolás gyereke alsó

tagozatos, azok átlagosan 1 és háromnegyed órát segítettek; akiknek legalább felső tagozatos, azok átlagosan 2 órát; míg azok, akiknek csak középiskolás gyereük van, átlagosan fél órát töltöttek a digitális oktatással kapcsolatos feladatokkal.

(Ha nem csak a válaszadó, hanem a (ha van) partnere ezzel töltött idejét is figyelembe vesszük, akkor az látszik, hogy a háztartásokban, ahol a válaszadók élnek, átlagosan 3 és fél órát segítettek a szülők. A szórás azonban itt is nagy, vagyis itt is nagy különbségek vannak a szülők digitális oktatásra fordított ideje között.)

A kutatás során választ akartunk kapni arra a kérdésre is, hogy mely jellemzők milyen erősen befolyásolják a válaszadó digitális iskolával töltött átlagos napi idejét. Ehhez többdimenziós lineáris regressziós modellt készítettünk, amelyben magyarázóváltozóként szerepeltettük a korábban már felsorolt jellemzőket. Eszerint legerősebben a legkisebb iskolás gyerek életkora hat az oktatás segítésére fordított időre. Ezután következik a válaszadó neme, ami tehát a szülők tulajdonságai közül a legerősebben befolyásoló tulajdonság. A harmadik legfontosabb tényező pedig az, hogy a válaszadó dolgozik-e.

Milyen típusú segítségeket nyújtott gyerekének az otthoni tanulás során?

Az alábbi, 15. ábrán látszik, milyen arányban segítettek a válaszadók a gyerekeiket a különböző, digitális oktatáshoz kapcsolódó feladatokban.

A nők a legtöbb segítség típus esetén nagyobb arányban számoltak be a részvételről, mint a férfiak. A két kivétel a külön feladatok adása és a technikai csatlakozás, amelyeket ugyanakkora arányban végeznek, mint a férfiak.

15. ábra

Iskolás gyereket nevelők százalékos aránya a digitális oktatás kapcsán felmerülő feladatok ellátásában (%)

N=428

Az alacsonyabb végzettségűek a magasabb végzettségűekhez képest nagyobb arányban segítettek gyerekeiknek a tanórán való részvételben; a magasabb végzettségűek pedig az alacsonyabb végzettségűekhez képest inkább a feladatok le- és feltöltésében, továbbá a feladatok és határidők számontartásában. Más segítség típusban nem találtunk eltérést a különböző végzettségűek között.

Akik dolgoztak, kevésbé vettek részt a tanórákon és szintén kevésbé segítettek az elektronikus csatlakozásban, más tekintetben azonban nem mutattak különbséget a nem dolgozó válaszadókhoz képest.

A családok anyagi helyzetét tekintve nem voltak különbségek a gyerek digitális oktatásában való segítése szempontjából.

A segítségre szánt idő alakulása

Az iskoláskorú gyerekekkel élő szülők majdnem kétharmada arról számolt be, hogy az iskolák bezárása előtti időszakhoz képest több időt tölt gyereke(i) iskolai előrehaladá-

sának segítségével. A válaszadók csaknem 30 százaléka érezte úgy, hogy ugyanannyi ideje megy el ilyen típusú feladatokra és mindösszesen a 5 százaléuk mondta azt, hogy kevesebb időt tölt az iskolával kapcsolatos feladatokban való segítséssel, mint a COVID előtt.

A nők nagyobb arányban mondták, hogy több időt töltenek el ilyen feladatokkal, a férfiak pedig nagyobb arányban számoltak be arról, hogy ugyanannyi idejük megy el az iskolával kapcsolatos segítséggel.

Azon szülők, akiknek digitális írástudása legalább közepes, valamivel nagyobb arányban számoltak be a terhek növekedéséről, míg a legfeljebb alapvető digitális írástudással rendelkezők között azok aránya magasabb, akik ugyanannyi időt töltöttek az otthoni oktatás során iskolai feladatokkal. Mindezt magyarázhatja az is, hogy a digitálisan kevésbé kompetens szülők kevesebb dologban tudtak segíteni a gyerekeknek a digitális rendszerben. A válaszadó szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci és jövedelmi helyzete, lakóhelyének régiója mentén nem tapasztaltunk szignifikáns eltéréseket ebben a kérdésben.

4

KÖVETKEZTETÉSEK

Ha a kormányzat továbbra is ragaszkodik a „munkaalapú” társadalom elképzeléséhez, aminek része a munkaerőpiacról kiszorultak megbélyegzése és támogatásuk mellőzése, akkor tovább fogja növelni az egyenlőtlenségeket, és azok kilátástalanságát, akik a munkapiac beszűkülésében önhibájukon kívül veszítették el a munkájukat. Miközben a kormányzat az álláskeresési járadék (régjén munkanélküliségi segély) összegét és időtartamát nem tervezi növelni, addig a munka törvénykönyve további rugalmasítását és a közmunka kiterjesztését szánja csodafegyvernek. Egyelőre beláthatatlan, hogy a munkaerőpiac vissza tud-e állni, és ha igen, milyen ütemben a járvány előtti szintre. Az a kutatásunkból látszik, hogy a kijárási korlátozások két hónapig tartó időszakában is már számos meglévő egyenlőtlenség mélyülését okozta. A kutatásunk megerősítette a hivatalos munkanélküliségi statisztikákban látható mintázatot, miszerint az alacsonyabb iskolai végzettségű nőket a járvány gazdasági és munkaerőpiaci hatásai negatívabban érintik, mint a hasonló iskolai végzettségű férfiakat vagy éppen magasabb végzettségű nőket. Egyelőre nem látszik, hogy ennek a speciális hatásnak a kormány külön figyelmet szentelne.

A koronavírus ismét láthatóvá tette, amit szakértők sok éve mondanak: fenntarthatatlan az a gondoskodási rendszer, amiben egyfelől ennyire nincs megbecsülve a gondoskodó munka, legyen bár fizetett (például az egészségügyben vagy a szociális szférában), vagy végezzék a családok otthon (gyerek-, beteg- és idősgondozás), amiben másfelől pedig az egyének ennyire magukra vannak hagyva a munkáltatókkal szemben az otthon végzett munka és a fizetett munka összeegyeztetésével kapcsolatban. Ezek fenntartják és újratermelik a két nem közti és az osztályegyenlőtlenségeket. Mindezeket a koronavírus markánsan megmutatta, és a kutatási eredményeink is alátámasztották. A COVID nyomán a fizetett és az otthoni fizetetlen munka közti feszültségek kiélesedtek, erre a kisgyerekes dolgozó válaszadók az állami intézményes és a munkáltatói oldalról érkező, a munkaidő rugalmas kezelésére vonatkozó megoldásokat szorgalmazzák.

A fizetett gondoskodó szakmák anyagi megbecsültsége és a gondoskodás infrastruktúrájának fejlesztése előfeltétele a családok, illetve a gondoskodó munka nemek közti egyenlőtlenségei miatt, a nők tehermentesítésének is. Az otthon végzett fizetett gondoskodó munkát (pl. bébiszitter, takarítónő) is meg kellene jobban becsülni, illetve jogi védeltségét növelni, továbbá aki tartósan kiesik a munkaerőpiacról gondoskodási feladatai miatt (akár GYES, akár idősgondozás), annak is nagyobb védeltséget kellene biztosítani, pél-

dául az otthonápolási díj kiterjesztésével. A küszöbön álló recesszió idején a 11 éve befagyasztott családi pótlék és GYES növelésének szegénységcsökkentő hatása lehetne.

A home office tapasztalata vegyes. Egyrészt nem állhat mindenkinek rendelkezésére: ahogy láttuk, szinte csak a magasabb iskolai végzettségűeknek volt erre lehetősége, számos szakma ezt nem teszi lehetővé – tipikusan a túlnyomó részt nők által végzett gondoskodó szakmákban sem lehetséges ez. Összességében az látszik, hogy akik élhettek vele a COVID alatt, inkább pozitív módon vélekednek erről, azonban az otthonról dolgozó nők átlagosan jobban adtak hangot a nehézségeknek, mint a home office-ban lévő férfiak. A kisgyerekes férfiak is nehezebben élték meg a home office-t a kisgyerekek nélküli férfiaknál. Vagyis, bár ez a munkavégzési forma elméletben lehetőséget ad a fizetett és a gondoskodó munka jobb összeegyeztetésére, de a gyakorlatban, úgy, hogy a gyerekek végig ott vannak, és a digitális oktatásukban is segíteni kell, már korántsem egyszerű. Hosszabb távon, illetve COVID-on kívül ez akkor lenne fenntartható, ha például a gyerekek nem otthon vannak ez idő alatt, vagy nem mind, vagy nem végig. Azzal is számolni kell, hogy az otthoni munkavégzés tovább növelheti a párok közti már meglévő egyenlőtlenségeket: azokban a családokban is, ahol mindkét szülő otthonról dolgozott a vírus miatti korlátozó intézkedések alatt, a nők végezték a házimunka és gyerek-gondozás oroszlánrészét. Vagyis az otthoni munkavégzés nem tekinthető univerzális receptnek a „munka és magánélet összeegyeztetésére”.

A kijárási korlátozások következtében sebtiben bevezetett digitális oktatás a tanárokat és a szülőket is hatalmas kihívás elé állította. Aki megtehetette, az vásárolt plusz laptopot, tabletet, illetve igyekezett a gyerekeit támogatni a tanulásban, de ebben nagy osztályegyenlőtlenségek vannak (ki tudott eszközt venni, illetve ki tudott a gyerekének a tanulásban segíteni), és az elmúlt hónapok ezeket tovább növelték. A digitális oktatás miatti plusz szülői feladatok pedig nagyobb mértékben hárultak a nőkre, mint a férfiakra. Vagyis az látszik, hogy a COVID több tekintetben is növelte a már meglévő egyenlőtlenségeket. Tehát a digitalizáció ebből a szempontból sem egy kritikátlanul üdvözlendő folyamat. Ha a digitális oktatás kiterjesztése COVID-on túl is velünk marad, akkor ezeket a szempontokat mindenképpen tekintetbe kell venni, különben a már létező egyenlőtlenségek csak tovább fognak nőni. Ez természetesen nem lehetséges a szegénységet/ leszakadást és a nő-férfi egyenlőtlenségeket kitermelő társadalmi struktúrák megreformálása/ felszámolása nélkül.

A SZERZŐKRŐL

Fodor Éva szociológus, a CEU Gender Studies tanszékének oktatója.

Gregor Anikó szociológus, az ELTE Társadalomtudományi Kar adjunktusa, a berlini Freie Universität vendégkutatója.

Koltai Júlia szociológus, a Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiváló Kutatóhely kutatója, az ELTE Társadalomtudományi Karának adjunktusa. Jelenleg a CEU Network and Data Science tanszékének vendégoktatója.

Kováts Eszter politológus, az ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskolájának hallgatója, a berlini Humboldt Egyetem vendégkutatója. 2009–2019-ig a FES munkatársa volt, 2012–2019-ig az alapítvány „Nemek közötti igazságosság Kelet-Közép-Európában” című regionális programját vezette.

IMPRESSZUM

Friedrich-Ebert-Stiftung

Kiadó:

A Friedrich-Ebert-Stiftung Budapesti Irodája
1054 Budapest | Fővám tér 2–3.

Tel.: +36-1-461-60-11 | Fax: +36-1-461-60-18

fesbp@fesbp.hu

www.fes-budapest.org

A Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) által megjelentett és a honlapján található bármely anyagot tilos kereskedelmi forgalomba helyezni, megjelentetni a FES előzetes írásbeli engedélye nélkül.

A jelen tanulmányban kifejtett nézetek a szerző nézetei, és nem feltétlenül tükrözik a Friedrich-Ebert-Stiftung nézeteit.

AZ EGYENLŐTLENSÉGEK ALAKULÁSA A KORONAJÁRVÁNY IDEJÉN MAGYARORSZÁGON

A kijárási korlátozások két hónapig tartó időszaka is már számos meglévő egyenlőtlenség mélyülését okozta. A kutatás megerősítette a hivatalos munkanélküliségi statisztikákban látható mintázatot, miszerint az alacsonyabb iskolai végzettségű nőket a járvány gazdasági és munkaerőpiaci hatásai negatívabban érintik, mint a hasonló iskolai végzettségű férfiakat vagy éppen magasabb végzettségű nőket. Ennek a speciális hatásnak fontos lenne külön figyelmet szentelni.

A kutatás eredményei előrevetítik a járvány második hullámának várható következményeit. A koronajárvány első hulláma nyomán a fizetett és az otthoni fizetetlen munka közötti feszültségek kiélesedtek, erre a kisgyerekes dolgozó válaszadók az állami intézményes és a munkáltatói oldalról érkező, a munkaidő rugalmas kezelésére vonatkozó megoldásokat szorgalmazzák. A munkavállalók részére biztosított nagyobb rugalmasság a munkaidőt illetően, valamint a munkavállalók igényeinek és helyzeteinek fokozott figyelembevétele, elkerülhetetlen az első hullám tanulságai alapján.

A gyorsan bevezetett digitális oktatás egyfelől hatalmas kihívás elé állította a tanárokat és a szülőket is, másfelől növelte a már meglévő osztályegyenlőtlenségeket, valamint a nemek közötti egyenlőtlenségeket is. A digitalizáció terjedése mellett fokozottan fontos az egyenlőtlenségek szem előtt tartása és a leszakadó társadalmi csoportok célzott felzárkóztatása.

További információk:
www.fes-budapest.org